

Jak rozpoznać powołanie?

Psychologiczne aspekty powołania

Ks. Dr. Jerzy Zamorski – KUL STAŁOWA WOLA

Ur. 29.10.1964 w Lublinie. Studia teologiczne na KUL. Praca duszpasterska w Tomaszowie Lubelskim i w Lublinie. Od 1992 roku studia specjalistyczne z zakresu psychologii na KUL. W 2002 r. broni rozprawę doktorską p.t. „Uwarunkowania wychowawcze obrazu siebie u alumnów Wyższych Seminarium Duchownych”, przygotowaną pod kierunkiem Prof. dr hab. Marii Braun-Galkowskiej. W latach 1995 - 2007 prefektem w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Lublinie. Od 2004 r. wykładowca w Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stałowej Woli. Wykłada psychologię na WZNoS KUL w Stałowej Woli oraz w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Lublinie. Swoimi zainteresowaniami obejmuje zarówno problematykę rozwojową i wychowawczą, oddziaływań społecznych, jak i psychoprofilaktyki.

W definicji podanej przez Słownik Psychologii powołanie (vocation) to rola życiowa, do której zostało się „powołanym”. Dalej czytamy, że termin ten przetrwał głównie w literaturze teologicznej¹. Jednakże nie do końca możemy się z tym zgodzić.

Powołanie rozpatrywane w kontekście psychologii, związane jest z obrazem siebie, z rozumieniem siebie, swoich cech i właściwości psychicznych i fizycznych. Powołanie nie jest tylko dziecięcym marzeniem przedszkolaków, kim chcieliby być i jakie zawody chcieliby wykonywać, jak dorosną. Z punktu widzenia jednostki często najbardziej fascynującym zadaniem życiowym wydaje się być możliwość stawania się w pełni tym, kim się być może, czyli uczynienie własnego rozwoju naczelną wartością życia, tak, aby zawsze być tym samym, a nie pozostawać takim samym. W procesie nauczania i wychowania chodzi o przezwycięzenie niedomagań i braków

aktualnych. Rodzic czy wychowawca, mający przed sobą wychowanka w jego określonym „być-teraz”, chce doprowadzić go do stanu „móc-być”². A jeśli tak, to proces wychowania jawi się jako zjawisko permanentne – pedagogika przedłuża się w andragogikę, czyli naukę o wychowaniu dorosłych, zaś po okresie wychowania zinstytucjonalizowanego przychodzi samowychowanie. Dlatego też cel wychowania jest uświadamiany nie tyle jako ukształtowanie w ten czy inny sposób człowieka, ile jako zaszczepienie mu umiejętności i chęci samodzielnej pracy nad sobą oraz stałego dążenia do doskonałości moralnej³. Proces wychowania w tym kontekście prowa-

¹ Słownik Psychologii s.534.

² Ks. Nowak M., Wychowanie a wartości, [w:] Wychowanie do wartości (materiały z sesji 19-20.IV.1993 r., Nowy Sącz), wyd. Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Nowym Sączu, Nowy Sącz 1993., s.43-74

³ Nakonieczna D., Wychowanie – jako zadanie. Wspomaganie młodych w samowychowaniu, Oficyna Wydawnicza „Ostoja”, Drukarnia „Plejada”, Warszawa 1992.

dzi do odkrywania powołania życiowego wychowanka.

Poglądy na temat życiowego powołania zmieniają się wraz z dojrzewaniem osobowości człowieka, przebiegającej w konkretnej sytuacji psychologicznej. W odkrywanym powołaniu wyraża się osobowość człowieka, a ona kształtuje się zgodnie z prawami ontogenezy. Na przebieg tego procesu – stopniowego rozwoju i zmian – ma wpływ własny, indywidualny rytm rozwojowy, uzależniony od swoistych warunków wewnętrznych i zewnętrznych⁴.

Osobowość obejmuje cechy indywidualne i formy zachowania, które determinują specyficzne sposoby przystosowania się danej osoby do środowiska, w którym żyje. Do elementów tej struktury zaliczamy: konstytucję fizyczną osoby, temperament, charakter, a także uzdolnienia, postawy moralne, cechy obrazu siebie, potrzeby psychiczne, uczucia i emocje. Na wszystkie te psychofizyczne elementy struktury osobowości można celowo i świadomie oddziaływać i w jakimś zakresie je formować. Jedni specjaliści, zajmujący się tymi zagadnieniami, pracują nad poprawą zdrowia fizycznego i psychicznego, inni nad kształtowaniem charakteru i postaw moralnych, religijnych, społecznych.

W różnych okresach rozwojowych zmiany w osobowości mogą być jakościowe, oznaczając zmianę pewnej cechy na inną lub ilościowe. W procesie rozwoju człowieka można też zauważyć tendencję do ustabilizowania wzoru osobowości, przy czym najmniej ulegają zmianie te aspekty tego wzoru, które są ściśle

związane z cechami dziedzicznymi, ze strukturą biologiczną i inteligencją. Niezależnie od pochodzenia pewne podstawowe cechy indywidualności istnieją wcześniej, trwają długo i utwierdzają się w różnorodnych warunkach środowiskowych⁵. Cechy te wykazują tendencję do pozostawania we względnie niezmiennym formie nawet wtedy, kiedy nastąpiły zmiany w funkcjonowaniu organizmu, co pozwala z pewnym prawdopodobieństwem określić we wczesnych latach życia nie tylko, jaką osobowość będzie miało dane dziecko, jako człowiek dorosły, ale też w jakim stopniu przystosuje się ono do życia. Cechy te, będąc czynnikiem autentycznym i autonomicznym rozwoju, w pewnych konkretnych przypadkach występują bardzo wyraźnie i działają od urodzenia, choć zdarza się, że w pewnych okresach rozwojowych zanikają. Zdaniem K. Dąbrowskiego, dzięki świadomemu utożsamianiu się ze sobą i własną historią rozwoju, możemy zaobserwować u człowieka trwałość i niezmiennność pewnych właściwości osobowości i postaw, powiązanych ze stałym ich rozwojem ilościowym. Trwałość pewnych cech, przy równoczesnym ich wzbogacaniu, leży u podstaw przemian strukturalnych, poczucia powstawania inności, wzrostu uwrażliwień na jedne wartości i osłabienia ich na inne. Cechy te wytwarzają postawę pewnej wybiórczości wobec wpływu otoczenia i wobec realizacji własnych tendencji jednostki. Dzięki nim jednostka przejawia stosunek pozytywny lub negatywny wobec różnych zjawisk wewnętrznych i zewnętrznych⁶. Te właściwości

⁴ Przetacznikowa M., Psychologiczna struktura działalności wychowawczej, [w:] Przetacznikowa M., Włodarski Z., Psychologia wychowawcza, Wyd.2, Warszawa 1982 PWN, s. 498.

⁵ Hurlock E., Rozwój młodzieży, Warszawa 1965 PWN, s. 503.

⁶ Dąbrowski K., W poszukiwaniu zdrowia psychicznego. Warszawa: WN PWN 1996. s. 45-46.

człowieka ukierunkowują też ocenę ról życiowych, jakie podejmuje on w realizacji swego powołania.

Powołanie realizuje określone wzorce osobowościowe. Choć w pewnym okresie życia zaznacza się trwałość wzorów osobowości, to jednak osobowość traktuje się rozwojowo, jako strukturę integrującą się w czasie, której towarzyszy rozwój samoświadomości człowieka i określenie pewnego stosunku do samego siebie. Osobowość jest nie tyle skończonym produktem, ile procesem w toku, a chociaż ma pewne cechy stałe, to jednak wciąż podlega zmianom, indywidualizacji. Ten proces, jak i jego produkt, jest niepowtarzalny⁷. Wiedza o samym sobie, zajmująca szczególnie miejsce w doświadczeniu indywidualnym człowieka, posiada pewną spójność i wewnętrzne uporządkowanie, a stopień strukturalizacji tej wiedzy jest właściwością rozwojową i indywidualną⁸. Wiedza ta jest wypadkową rozwoju osobowości i oddziaływań środowiska społecznego. W świadomości swojego bycia i funkcjonowania są odzwierciedlone doświadczenia własnej osoby i tego, co do niej należy. Doświadczenia te poprzez interakcje z otoczeniem zostają opracowane w zorganizowany obraz siebie, który bywa też określany jako obraz własnej osoby, obraz „ja”, struktura „ja”, wiedza o sobie lub samowiedza⁹.

W procesie kształtowania obrazu siebie wyróżnia się pewne fazy, związane

z rozwojem poznawczym i organizowaniem spójnego wzoru spostrzeżeń, który zapewnia zgodność funkcjonowania człowieka z jego poczuciem wartości „Ja”. Rozwojem obrazu siebie, począwszy od pierwszych spostrzeżeń istnienia siebie i odczuwania siebie jako kogoś oddzielnego od innych ludzi i obiektów, aż do pełnej samoświadomości, opierającej się na zdolności człowieka do zastanawiania się nad sobą i funkcjonowania jako aktywna, niezależna jednostka sprawcza, jako dojrzała osobowość, zajmują się psychologowie reprezentujący różne koncepcje teoretyczne, określone różnym rozumieniem człowieka. Wszyscy jednak zgodnie podkreślają, że pojęcie obrazu siebie zasługuje na uwagę i jest jednym z najczęściej badanych zagadnień psychologicznych¹⁰.

Odkrywanie powołania życiowego wymaga kształtowania pozytywnego, dojrzałego obrazu siebie, stanowiącego element „formowania osobowości”, ponieważ nasze mniemanie o sobie jest jedną z największych sił osobowości, regulujących postępowanie. Obraz siebie odgrywa ważną rolę w ludzkim zachowaniu i zapewnia spójność bytowania, poczucie jedności naszej osoby, wpływa na sposób spostrzegania świata, na ocenę, selekcję i porządkowanie percypowanych bodźców. Struktura obrazu siebie formuje się w rezultacie interakcji jednostki ze środowiskiem, a zwłaszcza z osobami znaczącymi, które determinu-

⁷ Allport G. W. (). *Osobowość i religia*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 1988, s. 22.

⁸ Drwal R., *Adaptacja kwestionariuszy osobowości. Wybrane zagadnienia i techniki*. Warszawa: PWN 1995, s. 93.

⁹ Pilecka W., Rudkowska G., Wrona L. (red.), *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*, Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków 1998.

¹⁰ Pervin L. A., *Psychologia osobowości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2002, s. 275.

ją w znacznym stopniu nasze spostrzeżenie samych siebie.

Idąc „tropem” psychologii, natykamy się na sytuacje, czynniki i okresy, które są bardzo blisko związane z rozwojem powołania w człowieku.

Jedną z teorii do której możemy odnieść zjawisko powołania, jest teoria rozwoju psychospołecznego Erika Eriksona, która dzieli życie człowieka na osiem stadiów. Podczas każdego z nich jednostka zмага się z dwoma przeciwstawnymi tendencjami. Konflikt pomiędzy nimi powinien zostać rozwiązany w pozytywny sposób, aby jednostka mogła dalej prawidłowo rozwijać się i dojrzewać, przechodząc tym samym do następnych etapów. „Rozwiązanie to zależy od stopnia, w jakim ego potrafi zintegrować dawne doświadczenia z wymaganiami nowej sytuacji. W ujęciu tym konflikty są motorem rozwoju”¹¹, a rozwój i dojrzewanie osobowości człowieka dają podwaliny pod zaistnienie i realizowanie się powołania w jednostce.

Już w niemowlęctwie dziecko doświadcza sytuacji w której ukształtować się w nim może ufność lub brak zaufania do osób i otaczającego je świata. Ufność niezależnie od wieku człowieka daje mu poczucie pewności, bezpieczeństwa a przede wszystkim otwiera w nim chęć doświadczania nowych sytuacji. Z doświadczaniem zaś związane jest przeżywanie, rozumiane nie tylko jako chwila terażniejsza lecz przede wszystkim przywoływanie w pamięci sytuacji, które w pozytywny sposób wywarły wpływ na jednostkę i jej życie. Powracanie do tych sytuacji, dzielenie się nimi z innymi osobami jest przekazywaniem pewnego zasobu osobistych doświadczeń,

powziętych decyzji mających związek z tym, kim aktualnie jednostka jest i czym się zajmuje. Ogromną w tym rolę w życiu późniejszym odgrywa wykształcona w wyniku konfliktu pomiędzy ufnością a jej brakiem cnota, którą jest nadzieja.

W drugim stadium przypadającym na okres wczesnego dzieciństwa człowiek ma okazję doświadczać konfliktu pomiędzy autonomią a wstydem/zwątpieniem. Konstruktywnym wyjściem z tego konfliktu jest ukształtowanie się w jednostce siły woli decydującej w dalszym życiu o realizowaniu przez nią planów i dążeń, o wytrwaniu w motywacji.

W trzecim stadium charakteryzującym wiek przedszkolny młodemu człowiekowi towarzyszy inicjatywa lub poczucie winy, a cnotą, która może w ich następstwie się uformować jest dążenie do celu. Człowiek dorosły, który miał pozytywne doświadczenia w dzieciństwie z realizacją swoich zamierzeń, będzie wytrwale zmierzał do ukształtowanych w sobie aspiracji, planów czyli tak naprawdę dojrzałe zmierzy się ze swoim powołaniem, swoją rolą i miejscem w rzeczywistości społecznej.

Czwarte stadium obejmujące okres szkolny aż do adolescencji otwiera przed jednostką możliwość odkrycia w sobie kompetencji, wiary w siebie, pozytywnego obrazu siebie dzięki temu, że w codziennych sytuacjach może się realizować jako osoba produktywna, wartościowa, znająca swoją wartość i swoje możliwości.

Piąte stadium przypadające na okres adolescencji jest bardzo kluczowe z punktu widzenia powołania. Dotyczy ono krystalizującej się w człowieku tożsamości, określania przed sobą ról życio-

wych, spełniania pewnych „misji”. Jeśli formułującej się tożsamości człowieka towarzyszy spełnianie jasno określonych ról połączone z ich identyfikacją, kompetencją, siłą woli, zaangażowaniem i nadzieją, że służą one wyższemu celom, to jednostka nabiera coraz trwalszego przekonania iż należy przy nich wytrwać.

W szóstym stadium jednostka może doświadczać intymności, co jest pozytywnym zjawiskiem lub izolacji będącej negatywnym aspektem nieprawidłowo przeżytej intymności. Zaletą doświadczanej intymności jest wzbogacanie swojego życia o miłość będącą wynikiem kontaktów interpersonalnych z wybranym partnerem. Jednakże w kontekście powołania miłość wzbogacać będzie nie tylko życie człowieka, ale także pełnione w nim role, spełniane funkcje. Jakąkolwiek formę przyjmie powołanie człowieka (rodzinne, zawodowe, duchowe, rodzinno-zawodowe) to pełnią, z której jednostka będzie czerpać w tym powołaniu siły będzie miłość.

W siódmym stadium, któremu towarzyszy okres dorosłości, człowiek osiąga apogeum swojego powołania. Jest ono ukierunkowane w działaniach, jasno sprecyzowane, z troską spełniane na rzecz jego odbiorców. W jego wyniku, w ósmym stadium na skutek poczucia integralności ze sobą, ze wszechświatem, z tym wszystkim co w życiu robił, czego dokonał, ma możliwość indywidualnego doświadczania mądrości życiowej i dzielenia się nią z innymi.

Z psychologicznego punktu widzenia, teoria Eriksona wskazuje na istotne dla

powołania wyznaczniki. Zaufanie do siebie, swoich działań, do innych osób, do otaczającej rzeczywistości jest krokiem wstępnym, aby rozwinąć w sobie siłę woli, która ukierunkuje człowieka na określone cele, których realizacja dostarczy jednostce poczucia kompetencji i umocni w nich. Dzięki nim zaś ukształtuje i dopełni się jego tożsamość, aby następnie nabrać charakteru wyjątkowości w znaczeniu intymności, indywidualności działań i doświadczeń, których integracja będzie dowodem doświadczania dojrzałości i pełni powołania, zaistnienia mądrości życiowej tegoż powołania.

Czynniki na które zwrócił uwagę Erikson decydują także o stopniu dojrzałości osobowościowej, a w węższym stopniu dojrzałości psychicznej, dzięki którym możemy rozpoznać powołanie jednostki. Dojrzałość psychiczną według Zdzisława Chlewińskiego tworzą: autonomia osobowości, stosunek do innych ludzi oraz wgląd we własne motywy¹². Autonomia osobowości wyraża się przede wszystkim w wolności wewnętrznej, „zależności od swoich własnych, autentycznych przekonań i uznawanego systemu wartości, a nie od aktualnych nacisków otoczenia”¹³. Stosunek do bliźnich, do otaczającej rzeczywistości wyraża się w „realistycznym ujmowaniu ludzkich spraw, allocentrycznym nastawieniu do ludzi, autentycznej trosce o dobro pozapersonalne, zdolności do empatii, wrażliwości na cudze cierpienie, krzywdę, chęci świadczenia innym dobra ze względu na nich samych, gotowości do solidarnego dźwigania ciężarów, do udzielania wsparcia w sytuacjach trudnych”¹⁴.

¹² Chlewiński Z., Dojrzałość, sumienie, religijność. Poznań: „W drodze” 1991 s.15-26.

¹³ Tamże, s.18.

¹⁴ Tamże, s.21.

Natomiast wgląd we własną motywację jest „orientacją, jakimi motywami kierując się naprawdę w swoich wyborach, decyzjach i w ogóle w postępowaniu”¹⁵.

STRESZCZENIE

Artykuł ten skupia się na bardzo istotnych czynnikach związanych z powołaniem, takich jak: obraz siebie, rozumienie własnych cech oraz właściwości psychicznych i fizycznych, jak również ilość i jakość zmian zachodzących w naszej osobowości. Wspomniano także o roli samoświadomości w tożsamości człowieka, wzorach osobowościowych, które związane są z powołaniem. Rozpoznawanie powołania wymaga pozytywnego i dojrzałego obrazu siebie. W swoim artykule próbuję odpowiedzieć na pytanie jak rozpoznać powołanie z psychologicznego punktu widzenia. Analizuję teorię Erika Eriksona w której opisane zostały okresy wpływające na rozwój powołania w człowieku. Co więcej, etapy te odgrywają także kluczową rolę w dojrzałości człowieka, którą dokładnie przeanalizowaliśmy.

HOW TO RECOGNIZE VOCATION?

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF VOCATION

This article concerns on very important psychological aspects of vocation such as: self-perception, understanding of own psychological and physical features as well as quantity and quality changes in personality. It also mentions the role of self-consciousness in our own identity and pays attention to personality patterns which are connected with realization of vocation. Discovering of vocation needs positive and mature image

of ourselves. In my article I try to answer to a question how to recognize vocation from a psychological point of view. I analyse the theory of Eric Erikson in which we can find interesting stages influenced on vocation. We can find that these stages play the further role in human's maturity taken here into very precise consideration.

LITERATURA

Allport G. W., *Osobowość i religia*, Warszawa 1988.

Chlewiński Z., *Dojrzałość, sumienie, religijność*, Poznań 1991.

Dąbrowski K., *Trud istnienia*. Warszawa 1997.

Dąbrowski K., *W poszukiwaniu zdrowia psychicznego*, Warszawa 1996.

Drwal R., *Adaptacja kwestionariuszy osobowości. Wybrane zagadnienia i techniki*, Warszawa 1995.

Hurlock E., *Rozwój młodzieży*, Warszawa 1965.

Nakonieczna D., *Wychowanie – jako zadanie. Wspomaganie młodych w samowychowaniu*, Warszawa 1992.

Nowak M., *Wychowanie a wartości*, [w:] *Wychowanie do wartości* (materiały z sesji 19-20.IV.1993 r., Nowy Sącz), Nowy Sącz 1993.

Pervin L. A., *Psychologia osobowości*, Gdańsk 2002.

Pilecka W., Rudkowska G., Wrona L. (red.), *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*, Kraków 1998.

Przetacznikowa M., *Psychologiczna struktura działalności wychowawczej*, [w:] *Przetacznikowa M., Włodarski Z., Psychologia wychowawcza*, Wyd.2, Warszawa 1982.